

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

- формування здатностей до свідомого вибору напрямку суспільно-гуманітарної освіти для професійної самовизначеності та самореалізації у дорослому житті;

- розвиток творчих і комунікативних здібностей учнів, їхнього самостійного і критичного мислення, читацької та полемічної культури, вміння аргументовано доводити свою думку незалежно від обраного профілю;

- формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технологічної компетенцій учнів засобами літератури, мистецтва на підготовчому (5-7 класи), допрофесійному рівні (8-9 класи), спрямування молоді (10-11 класи) щодо майбутньої професійної діяльності в гуманітарній сфері;

- забезпечення наступності та перспективності літературної освіти школярів на загальноосвітньому рівні, поглибленому та з орієнтацією на майбутню професійну діяльність;

- поглиблення у формуванні старшокласників толерантного ставлення до національних, міжнародних і загальнолюдських цінностей, літературно-мистецьких досягнень, здобутків.

Профільне навчання літератури в середніх загальноосвітніх навчальних закладах повинне здійснюватися відповідно до основних положень і принципів Концепції літературної освіти в Україні, змістових ліній літературної освіти, визначених Державними стандартами і Програмами з літератури, досягнень методики літератури, технологій навчання, перспективного педагогічного досвіду освітян взагалі та словесників зокрема.

2.2. СТРУКТУРА ПРОФІЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВИТИ ШКОЛЯРІВ

Профільна диференціація навчання в системі літературної освіти учнів як спосіб її організації передбачає загальнокультурне, поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення літературного курсу в кожному класі, незалежно від обраного профілю.

Профілізація літературної освіти школярів із урахуванням різних типів середніх навчальних закладів України може здійснюватися **за такими рівнями, змістовими лініями, напрямками:**

- *загальнокультурний* (рівень стандарту), *базовий* (академічний рівень), *поглиблений* (допрофільної підготовки), *професійно зорієнтований* (профільне навчання).

Змістове опанування літератури на різних рівнях передбачає:

– *загальнокультурний (рівень стандарту)* – обов'язковий мінімум змісту літератури з 1 по 11 класи незалежно від специфіки класу, напряму діяльності тощо. Він реалізується у двох площинах: за універсальним навчальним планом, де навчальний час рівномірно розподілений між базовими навчальними предметами. Основними напрямками диференціації курсу літератури в таких класах (універсальних чи безпрофільних) є незначне розширення його вивчення, доповнення курсом за вибором, факультативом, індивідуальною формою навчання за рахунок інваріантної складової навчального плану. У старших класах курс літератури на цьому рівні не передбачає подальшого поглибленого вивчення або розмежування на літературу українську та зарубіжну, може вивчатися як інтегрований варіант «Література», наприклад, література у спортивному, технологічному чи природничо-математичному класах;

– *базовий (академічний рівень)* – обсяг змісту достатній у 10-11 класах для подальшого вивчення курсу літератури у вищих навчальних закладах. Він є непрофільним, але базовим чи близьким до профільного: наприклад, література як загальноосвітній курс в історико-філологічному профілі чи іноземної філології тощо;

– *поглиблений (допрофільний рівень)* – вивчення літератури передбачає два етапи: 5-7 і 8-9 класи. *Перший етап* (5-7 класи) передбачає формування *профільних інтересів* учнів в урочній і позакласній роботі (зустрічі з митцями слова та презентація їх творів; огляди літературно-мистецьких газет, журналів, видань, передач, зорієнтованих на дітей цього віку; залучення до участі в літературно-мистецьких кружках, студіях, наприклад: «Художнє (виразне) читання», «Юний поет», «Література в пластиці» (студія літературної пантоміми), «Літературно-драматичний», «Літературно-художнього оформлення», «Художник-ілюстратор» тощо, літературних турнірах і конкурсах, олімпіадах тощо). Вивчення літератури на цьому етапі має зацікавити учнів художнім твором як явищем мистецтва слова, який допомагає пізнавати світ і себе в ньому; сприяти свідомому вибору учнем-читачем рівня навчальної і читацької діяльності (достатній, середній, високий, творчий; рецептивно-відтворювальний, відтворювально-оцінний, позиційно-конструктивний, оригінально-позиційний). *Другий етап* (8-9 класи) здійснюється з метою *професійної орієнтації* учнів-читачів, сприяння у виборі ними напряму профільного навчання у старшій школі. З цією метою вводяться курси за вибором, поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі. Наприклад, «Історія краю у фольклорних і літературних творах», «Байкарство в Україні і світі», «Світ фантастики в слові й мистецтві»; «Гумористичні твори: від минулого до сучасного», «Переклад у читацькому житті» та ін.

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

За Концепцією профільного навчання в старшій школі, *курси за вибором*:

– основною функцією повинні мати профорієнтаційну зорієнтованість літературної освіти школяра для наступного професійного самовизначення в тому чи іншому профілі. Їх має бути достатньо-оптимальна кількість для визначення напряму диференційованого профільного навчання. Для оволодіння змістом курсу літератури клас може ділитися на однорідні групи за підготовленістю учнів і їх інтересами після об'єктивно-дієвої діагностики рівня літературно-читацьких досягнень школярів. *Поглиблене вивчення літератури* передбачає розширення і поглиблення змісту курсу, формування стійкого інтересу до художнього слова, інших видів мистецтва, розвитку літературно-мистецьких здібностей з метою використання одержаних знань для майбутньої професійної діяльності. Поглиблене вивчення курсу «Література» здійснюється за спеціальними програмами і підручниками, наприклад, «Прадавня література», «Література бароко», «Біблія і фольклор: літературний контекст» та інші. Як варіант, літературний курс, тема (період, епоха) можуть доповнюватися та поглиблюватися відповідними темами за модульним принципом. Літературно-змістових модулів може бути кілька. *Допрофільна літературна підготовка* на диференційній основі має також доповнюватися і здійснюватися через факультативи, міжпредметні гуртки, наукові товариства, клуби, наприклад, «Любителі фантастики», «До фольклорних джерел» тощо, участю в Малій академії наук, предметних олімпіадах і конкурсах, літературно-мистецьких студіях при театрах, творчих спілках, ознайомленням із роботою кабінетів профорієнтації та інші форми;

– **професійно зорієнтований (профільний рівень)** – вивчення курсу «Література» здійснюється у профільних 10-11 класах із урахуванням напрямів: *суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний; безпрофільний (універсальний клас)*.

Відповідно до навчального профілю диференційовано визначається *літературний зміст предмета*. Засвоєння змісту літературної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах різного типу з профільним навчанням має, *по-перше*, забезпечувати загальнокультурну (загальноосвітню) підготовку учнів незалежно від профілізації школи, напряму, класу тощо; *по-друге*, спонукати читачів до ознайомлення із літературно-мистецькими здобутками, досягненнями вітчизняної і зарубіжної науки, культури, виробництва, спорту тощо, а також національних меншин в оптимально-дозованому варіанті; *по-третє*, створювати особистісно зорієнтований простір у підготовці випускника до майбутньої професійної діяльності в галузі «Філологія. Література»; *по-четверте*,

вибудувати систему гуманітарних профільних предметів і курсів за вибором, щоб задовольнити професійні інтереси старшокласників; *по-н'яте*, підбір предметів (базових і профільних), курсів за вибором має бути гнучким, відповідати реальним літературно-мистецьким потребам, інтересам старшокласників, забезпечувати прикладну спрямованість навчання за рахунок інтеграції знань і методів пізнання, сприяти вибудові індивідуальної літературно-освітньої програми.

Державним стандартом базової і повної середньої освіти та Концепцією профільного навчання в старшій школі передбачено вивчення предметів освітньої галузі «Мови і літератури», що складаються з мовного і літературного компонентів, кожен з яких має свої складові. До літературного компонента входять: українська, зарубіжна, рідна (якщо вона не є українською) література (літературна освіта). Літератури як *базові загальноосвітні предмети* становлять інваріантну складову змісту літературної освіти в середній школі і є обов'язковими для всіх профілів. Зміст курсу «Літератури» та вимоги до підготовки старшокласників визначаються державними загальноосвітніми стандартами з урахуванням обраного профільного напрямку.

Профільні загальноосвітні предмети суспільно-гуманітарного, філологічного напрямку – це цикли предметів, які реалізують цілі, завдання і зміст літературної освіти школярів кожного конкретного навчального профілю: історичний, правовий, економічний, філософський; профілі української філології, іноземної філології, історико-філологічний та інші. Профільних предметів має бути не більше двох-трьох з однієї або споріднених освітніх галузей. Наприклад, українська і світова література; українська і російська література; зарубіжна і російська література; зарубіжна й англійська література; зарубіжна література і переклади; українська література і письменницькі мемуари; література нацменшин і художня культура.

Зміст літературного компонента може інтегруватися. Так, у профілях природничо-математичного напрямку (додатки 7-9 до типового навчального плану, наказ № 132 від 23.02.04 р. МОН України), технологічного (додаток 14) вивчається інтегрований курс «Література».

Курси за вибором – це навчальні курси, які входять до складу філологічного напрямку: української філології профіль, іноземної філології профіль, історико-філологічний профіль (додатки 12, 13 типових навчальних планів). За Концепцією профільного навчання *курси за вибором* мають такі основні *функції*: поглиблення і розширення змісту профільних предметів або забезпечення профільної прикладної і початкової професійної спеціалізації навчання. Курси за вибором створюються за рахунок варіативного (шкільного та регіонального)

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

компонента змісту освіти. Кількість курсів, що пропонується, має бути надлишковою, з якої учень вибирає обов'язкові.

Структуру профільної диференціації літературної освіти школярів можна представити логіко-семіотичною моделлю (ЛСМ), яка подана в додатку.

Відповідно, система профільної диференціації вивчення літератури зможе:

- забезпечити необхідний загальнокультурний рівень літературної підготовки шкільної молоді, що визначається замовленням суспільства, можливістю учнів даного віку, бажанням професійного вибору для майбутнього життя;

- задовольнити потреби допрофільної підготовки та профільного навчання в розвитку літературно-творчих і читачьких здібностей учнів: читачького уявлення, емоційного співпереживання, словесно-художнього мислення образами, здатність до співучасті й співпереживання;

- спонукати учня-читача до власної літературно-творчої діяльності, яка виявиться в розвитку чутливості до форми літературного твору, його художніх особливостей і майстерності письменника;

- розвинути літературно-критичне мислення, яке забезпечить формування здатності учня-читача до аналізу, інтерпретації та критичної оцінки прочитаного твору;

- орієнтуватися у сучасному літературному процесі, відрізнити високомистецькі твори від малохудожніх, визначати художньо-естетичну вартісність літературно-мистецького явища;

- озброїти учня-читача здатністю мислити словесно-художніми образами, які знайдуть свій вияв в усному та писемному мовленні;

- виробити комунікативно-мовленнєві компетенції як здатність до спілкування через мовлення, виразне і художнє читання текстів, складання творчих робіт відповідно до жанрово-стильової манери письма автора, розуміючи та виявляючи художню образність мови літературного твору, прямий і метафоричний смисл слова, емоційно реагувати на експресію художнього слова, відчувати та передавати у своєму мовленні оригінальність стилю письменника;

- виявляти інтелектуальну активність та самостійність, включаючись у дослідницько-пошукову діяльність як учень-читач, учень-критик, учень-літературознавець, як автор-творець власного тексту;

- сформувати вміння спілкуватися на уроці один з одним, «вступати у співпрацю-діалог» із автором художнього твору, персонажами тощо;

- виховати толерантне ставлення до здобутків української, зарубіжної літератури та національних меншин, розуміючи, що знання вітчизняної матеріально-культурної спадщини та світової збагачуватиме духовно-